
КОНСТИТУЦІЯ, ЇЇ ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ НА ТЛІ ІСТОРИЧНИХ ПАРАЛЕЛЕЙ

Віктор КОЛІСНИК,

суддя Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Історичний контекст є однією з ознак української Конституції, що неодноразово згадується у конституційному тексті як важливий компонент та обов'язкова передумова подальшого демократичного поступу, консолідації українського суспільства, розвитку української нації та побудови правової держави.

У Преамбулі української Конституції йдеться про “багатовікову історію українського державотворення” та про “здійснене українською нацією, усім Українським народом право на самовизначення”, яке вкорінене в історію та водночас уже стало надбанням історії. З плином часу як наслідок реалізації цього права постала проблема пошуку засобів, форм і способів збереження української державності, поновлення територіальної цілісності України та протистояння сучасним викликам і загрозам.

У ст.11 Конституції головна увага зосереджена на “історичній свідомості, традиціях і культурі” в контексті обов'язку держави сприяти консолідації та розвитку української нації, а також “розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України”.

Конституційне закріплення державних символів також безпосередньо пов'язане з поверненням до історичних витоків української державності, адже відповідно до ст.20 Конституції великий Державний Герб України має бути встановлений “з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького”, а головним елементом “великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий

Державний Герб України)”. Сучасна українська державна символіка ґрунтується на власному державотворчому історичному досвіді, спонукає нащадків до вивчення, збереження, шанування та гідного продовження традицій, історичного досвіду і звитяги попередників, має сприяти згуртуванню українського суспільства навколо ідеї державотворення.

У частинах 4 і 5 ст.54 Конституції йдеться про культурну спадщину та історичні пам'ятки. Так само про культурну спадщину йдеться у ст.66 Конституції: “Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки”. У ст.132 Конституції, присвяченій засадам територіального устрою, згадується потреба урахування різноманітних особливостей регіонів, зокрема й історичних, а також “етнічних і культурних традицій”. А оскільки і культурна спадщина, і історичні пам'ятки, і етнічні та культурні традиції виростають з досвіду попередніх поколінь та занурені в історичний контекст, то й ці конституційні положення є втіленням історичного виміру в тексті української Конституції з метою збереження історичного досвіду та традицій державотворення.

Ст.137 Конституції містить перелік питань, з яких АР Крим здійснює нормативне регулювання. У ній зокрема виокремлено питання “історико-культурних заповідників” (п.7 ч.1), що так само свідчить про звернення до історичного контексту з огляду на особливе значення історичної пам'яті та культурних здобутків попередніх поколінь.

Визначенню питань, що належать до відання АР Крим, присвячена ст.138 Конституції. Саме до таких питань віднесені з-поміж інших “охорона і використання пам'яток історії” (п.8 ч.1) та “участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів” (п.9 ч.1). Історичні пам'ятки та категорія “депортовані народи” так само потребують урахування історичного контексту та покладають на українську державу і владу кримської автономії обов'язок щодо організації та всебічної підтримки історичних досліджень, збереження пам'яток історії, впровадження ефективних юридичних засобів відновлення історичної справедливості.

Таким чином, у тексті української Конституції під різними кутами зору актуалізується проблема історичних витоків українського державотворення, української культури та культури національних меншин і корінних народів, а також інших історичних чинників. Це ставить на порядок денний проблему усунення з української історії численних “білих плям”, переосмислення історичної спадщини та досвіду державотворення, адже численні проблеми, виклики та загрози, що постали на шляху українського державотворення, мають історичні причини та пов'язані з невивченими уроками історії та зі знехтуванням досвідом попередніх поколінь.

У цьому контексті вартим уваги та запозичення виглядає досвід виконання наслідків злочинного нацистського режиму в Німеччині шляхом проведення системи таких заходів як денацифікація, демілітаризація, декартелізація та демократизація¹. Ці заходи були здійснені в західних зонах окупації з різною інтенсивністю, однак призвели до прийняття у 1949р. Основного закону Федеративної Республіки Німеччина, проведення демократичних виборів та функціонування сучасної політичної системи на засадах свободи політичної діяльності та політичної конкуренції. Це надало німецькому суспільству нові стимули до позитивних зрушень, забезпечило громадянам широкі можливості для реалізації своїх здібностей, функціонування ефективної системи захисту прав людини, а також могутньої економіки, що перетворило Німеччину на одного з лідерів ЄС, взірець демократичного поступу та соціальних перетворень.

Водночас “подолання минулого” ще й дотепер є актуальним для сучасної Німеччини. На думку Н.Фрая, “уявлення про націонал-соціалістичне минуле все ще залишається моральною проблемою й інтелектуальним викликом. Однак, крім готовності згадати, виникає потреба у знаннях. Дивлячись на сьогоднішній день, де майже не залишилось індивідуальних спогадів про націонал-соціалізм, розумієш потребу в зусиллях як окремих людей, так і всього суспільства. І це не лише питання культурної свідомості, але й практичного сенсу й політичного зиску: лише там, де функціонує зріла історична свідомість, існує принципова можливість демонтажу колективних міфів, які Європа навіть через десятиліття після закінчення Другої світової війни, все ще намагається подолати”².

Ще більшого значення набувають невивчені уроки історії та знехтуваний історичний досвід для України, адже вони вкотре нагадують про себе у процесі сучасного українського державотворення, змушують знову повертатися в минуле, уповільнюють демократичний поступ суспільства та гальмують процес його консолідації. Це наочно демонструє динамка змін, що відбулися

---

¹ Денацифікація – система заходів зі звільнення економіки, політики, культури, ЗМІ та юриспруденції колишнього Третього рейху (Німеччини та Австрії) від впливу та наслідків націонал-соціалізму після Другої світової війни (розпуск нацистських партій, гестапо, СС; передача суду всіх злочинців-нацистів). Денацифікація проводилась разом з демілітаризацією (скороченням армії країни, зброї або військової техніки з узгодженим мінімумом, яке є результатом мирного договору Припинення війни або великого конфлікту), демократизацією (політична реформація, система заходів та законів, направлених на впровадження елементів демократії (народовладдя) у країні, суспільстві. Як правило, маються на увазі суспільства, що не мають демократичного устрою, а саме: посттоталітарні, поставторитарні, ієрархічні) та декартелізацією (реструктуризація економіки Німеччини, законодавче обмеження з боку держави концентрації економічного потенціалу у вигляді картелів, синдикатів, трестів та інших видів монополістичних об'єднань). – *Ред.*

² Фрай Н. Преодоленное прошлое? Третий рейх в современном немецком сознании. – *Ab Imperio*, 2004г., №4, с.39.

в українсько-російських взаєминах протягом століть та особливо в останні шість років. Добре відомо, що Т.Шевченко звертав увагу на ті втрати і нещастя, які принесла українському народові Російська імперія, неодноразово закликав не довіряти російським можновладцям та військовим³. Для таких застережень видатний поет мав усі підстави, адже Росія підступно порушила українсько-російську союзницьку угоду 1654р. і всупереч власним зобов'язанням через два роки уклала Віленську угоду 1656р., знехтувавши інтересами України, а у 1667р. передала Речі Посполитій усю Правобережну Україну (за Андрусівським договором). Так само підступно російські війська зруйнували Запорізьку Січ у 1775р., хоча саме запорожці досить часто відігравали вирішальну роль у численних військових перемогах російських військ. Російські історики так само наполегливо викреслили з історії Кримської війни 1853-1856рр. українців, хоча саме вони становили більшість тодішніх захисників Севастополя, та замовчують їх роль, привласнивши собі і героїв тієї оборони, і всю історію Кримської війни.

У 1917-1921рр. більшовицька Росія, забувши про свою обіцянку визнати право будь-якої нації на самовизначення та створення власної держави, збройними засобами нав'язала Україні радянський режим.

Через два десятиліття, граючи з агресором у свої геополітичні ігри, СРСР надав нацистській державі величезну допомогу у вигляді стратегічної сировини й матеріалів, допоміг їй окупувати європейські держави та підпорядкувати собі практично всю Європу з її величезними ресурсами, а отже й сприяв зміцненню нацистського режиму настільки, що той легко здолав і розбив вщент основну частину радянських збройних сил у червні-липні 1941р. Підступність СРСР полягає в тому, що через свої дипломатичні, політичні та військові прорахунки він віддав усю Україну на поталу нацистським загарбникам, і саме через те мільйони громадян України загинули або опинились на межі життя і смерті, втрачаючи рідних і близьких. СРСР надав допомогу нацистській державі у критичний для неї час, оскільки запроваджена економічна блокада позбавила нацистську економіку ресурсів і стратегічних матеріалів, необхідних для виробництва боєприпасів, зброї та військової техніки (адже під час бойових дій у Польщі значна частина боєприпасів була використана, а зброя і техніка – втрачені). Тобто без радянської сировини нацистським військовим у 1939р. вже не було чим воювати. Після розгрому Польщі нацистський лідер мав намір відразу розпочати наступ на Заході. Однак, як зазначає відомий дослідник Другої світової війни М.Гейстінгс, “блокада союзників призвела до колапсу ринків експорту

---

³ Зокрема у творах “І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє”, “Розрита могила”, “Чигирине, Чигирине”, “Наймичка”, “Сон”, “Сліпий” та ін.

Німеччини й серйозного дефіциту сировини. Гітлер хотів почати великий наступ на Заході 12 листопада й був розлючений, коли військові наполягали на тому, щоб відкласти його до весни. Генерали вважали, що погода геть несприятлива для серйозного наступу й визнавали хиби, виявлені під час наступу їх армії в Польщі: їм бракувало всіх видів транспорту та зброї. Зі збільшенням німецького війська кількість робочої сили у промисловості, що у травні 1939р. становила 24,5 млн., знизилася до 4 млн. У промисловості були неконтрольовані коливання та довільне скорочення виробництва, до якого довелося вдатися через брак сталі”⁴.

Таким чином, є достатньо підстав для висновку про те, що СРСР має нести значну частину відповідальності за розв’язування Другої світової війни, адже без радянської допомоги нацистському режиму (зокрема шляхом поставок сировини та окупації радянськими військами більшої частини Польщі) польські військові у 1939р. могли ще довго вести партизанську війну, що в умовах дефіциту стратегічної сировини мало ослабити нацистський режим, а його війська не мали б здатності ефективно вести бойові дії та наступати, а отже й не змогли б окупувати всі ті держави, що стали його жертвами. А без окупації європейських держав нацистський режим не мав достатньої могутності та можливостей ні для вторгнення до СРСР, ні для запровадження зловісного конвеєру масового знищення людей. Тому, перш ніж стверджувати про порятунок радянськими військами в’язнів нацистських таборів у січні 1945р. (що виглядає цинічно враховуючи те, що на той момент були знищені 6 млн. євреїв та мільйони людей інших національностей), російські політики та історики мали б насамперед визнати, що без радянської допомоги нацисти взагалі не змогли б окупувати європейські держави та облаштувати більшість “таборів смерті”.

Важливий висновок для сучасного українського суспільства полягає і в тому, що українська держава, попри накопичений історичний досвід та численні недружні кроки російської влади, ще тривалий час після розпаду СРСР продовжувала співпрацю з Росією. Українські підприємства навіть після здобуття Україною незалежності багато років поспіль забезпечували російський військово-промисловий комплекс продукцією військового призначення та стратегічною сировиною, зміцнюючи військовий та економічний потенціал агресора, який так само як і нацистський режим цинічно та віроломно анексував АР Крим та Севастополь, розпочав війну на Донбасі, окупував окремі райони Донецької та Луганської областей, позбавивши десятки тисяч українських громадян життя, здоров’я, житла, роботи, інфраструктури, транспорту тощо.

---

⁴ Гейтінгс М. І розверзлося пекло... Світ у війні 1939-1945. – Клуб Сімейного Дозвілля, 2019р., с.66-67.

Українська держава виявила у 2014р. безпорадність перед зухвалими діями російських військових, найманців і диверсантів, які змогли за допомогою різноманітних гібридних методів (так само як нацисти під час окупації Австрії та Чехословаччини) мобілізувати та згуртувати антиукраїнські сили в багатьох регіонах України та дестабілізувати політичну ситуацію, скориставшись при цьому суттєвими прогалинами в історичній пам'яті українського суспільства, невіглаством частини українських політиків і громадян, “білими плямами” української історії. *Спроба забути історію або дистанціюватися від неї, небажання проводити історичні паралелі та аналогії, робити зважені й сміливі висновки з набутого попередниками історичного досвіду вилилися врешті у роззубленість та нерішучість, у спрощені та недалекоглядні рішення, у втрату часу, ресурсів, людей і навіть територій.*

Щодо подій у Криму та на території східних і південних областей України у 2014р. доречно провести історичну паралель з червнем 1941р. У зв'язку з укладенням німецько-радянського договору про дружбу і кордони від 28 вересня 1939р. та низки інших угод з нацистським режимом, СРСР мав надію на відтермінування війни. З огляду на порушення двосторонніх міжнародних договорів СРСР офіційно визнав вторгнення нацистських військ 22 червня 1941р. “віроломним”, адже такі угоди укладали зазвичай на основі взаємної довіри та задля подальшої співпраці. Однак скиглення радянських посадовців та істориків щодо “віроломства” з боку нацистського режиму виглядає лицемірним, адже СРСР неодноразово демонстрував приклади нехтування міжнародним правом та порушував власні міжнародні зобов'язання, зокрема, під час вторгнення радянських військ до Польської Республіки (17 вересня 1939р.) та до Фінляндської Республіки (30 листопада 1939р.). Ліга Націй навіть виключила СРСР зі свого складу 14 грудня 1939р. саме через порушення норм міжнародного права та бомбардування цивільних об'єктів.

Українська держава у 2014р. теж покладалася на численні багатосторонні та двосторонні міжнародні договори. До того ж Україна, так само як і СРСР, мала з агресором укладений договір про дружбу – це Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997р. Однак російські військові, незаконні збройні формування та антиукраїнські угруповання з кінця лютого 2014р. проводили на Кримському півострові підступні провокації, спрямовані на дезорганізацію українських установ, загострення напруженості, дестабілізацію ситуації навколо військових частин та залякування населення, а з квітня 2014р. розгорнули бойові дії на українському Донбасі.

Схожість між вторгненням нацистів до СРСР у червні 1941р. та подіями у Криму в березні-квітні 2014р. полягає ще й в тому, що українські військові не наважилися застосувати зброю та інші жорсткі засоби попри очевидні провокативні дії, безпосереднє блокування військових частин, залякування військових та напади на них. Так само й радянські бійці та командири інколи, навіть перебуваючи під обстрілом, намагалися у червні 1941р. з'ясувати, що ж їм робити, та подеколи отримували наказ “не піддаватися на провокації”.

До того ж після нацистського вторгнення у 1941р. частина жителів України сприймала війська нацистів не як загарбників, а лише як визволителів від сталінської диктатури, пам'ятаючи насамперед про Голодомор, репресії, втрачених рідних та напівголодне животіння. Так само й навесні 2014р. частина громадян України підтримали проросійських мітингувальників, незаконні збройні формування та російських військових, які блокували українські військові частини, прикордонні застави, бойові кораблі у Криму та вели бойові дії на Донбасі. Попри численні втрачені людські життя і каліцтва, зруйновані будинки, підприємства, установи, об'єкти інфраструктури та очевидну деградацію, спричинені російською агресією, ще й сьогодні серед українців є ті, хто підтримує зухвалу та агресивну політику Росії щодо України, включно з анексією Криму та окупацією окремих районів українського Сходу. Водночас не можна впевнено стверджувати, настільки зменшилася з 2014р. частка громадян, які вважають, що Україна має бути в орбіті російської політики. Приблизний висновок щодо цього може бути за даними опитування, проведеного у квітні 2020р. Центром Разумкова, згідно з яким проросійську політичну партію на виборах готові підтримати 14,2% громадян⁵. Але однозначно не можна довіряти результатам незаконних референдумів у Криму 16 березня 2014р. та в окремих районах Луганської і Донецької областей 11 травня 2014р., адже проводилися вони в умовах тиску незаконних збройних формувань і російських військових, а також російської пропаганди та різних засобів тотальної “демонізації” української влади, українських військових та й усього українського.

Під час бойових дій на Донбасі навіть після того, як окремі українські підрозділи влітку 2014р. побували під артилерійськими обстрілами з території Росії, українське військове командування не передбачало можливості вторгнення регулярних російських військ, а їх поява під Іловайськом виявилася несподіванкою. Про це переконливо свідчить підготовка до військового параду до Дня Незалежності, адже здоровий глузд підказує, що парад у тилу

---

⁵ Докладно див.: Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (квітень 2020р.). – Центр Разумкова, <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-kviten-2020r>.

є неприйнятним тоді, коли на фронті бракує військових та бойової техніки. У цій ситуації вбачається певна історична паралель, адже у 1941р. так само після численних тривожних повідомлень військово командування наполегливо дотримувалося твердження щодо неможливості нацистського вторгнення до СРСР, приславши таким чином пильність підлеглих, хоча за своїми посадами і своїм призначенням військові зобов'язані були розглянути всі можливі варіанти бойових дій та припускати можливість вторгнення ймовірного противника (тим більше, що агресор, який на той час одержав і мав спільний кордон з СРСР, був добре відомий в усьому світі).

Показовим також є приклад проведення бойових дій в Афганістані, де небойові втрати радянських військ досить часто були більшими за бойові, так само, як і під час Другої світової війни. Дивовижним є факт, офіційно визнаний російським Генеральним штабом, що небойові втрати радянської авіації за час Другої світової війни були більшими за бойові (загальні втрати – 88,3 тис., бойові втрати – 43,1 тис. бойових літаків⁶).

Достеменні причини значних втрат та системні вади в організації бойових дій і тилового забезпечення радянських військ так і не вдалося з'ясувати ні науковцям, ні військовим насамперед через утаємничення, жорстку цензуру, приховування величезних масивів інформації, що обумовило низький рівень військової підготовки та неефективність Збройних сил СРСР і після Другої світової війни. Саме тому Збройні сили, утворені в колишніх союзних республіках після розпаду СРСР, стали заручниками тих само недоліків, застарілих уявлень, спрощених військових доктрин та недооцінки можливих викликів і загроз. В українській армії так само їх не вдалося подолати, і це проявилось під час російської анексії АР Крим та Севастополя, а також під час російського збройного вторгнення на територію українського Донбасу.

Висновки, зроблені радянськими науковцями та військовими за підсумками несистемного та непослідовного дослідження воєнного досвіду, виявилися багато в чому хибними, спрощеними та однобічними й не призвели до суттєвого поліпшення організації оборони. Слабкими місцями радянських військ у повоєнний період, так само як і в період Другої світової війни, залишилися: планування військових операцій, бездарне й непрофесійне керівництво, слабка координація зусиль військових з'єднань, частин і підрозділів на всіх рівнях та між різними родами військ, логістика, тилове забезпечення,

---

⁶ Гриф секретности снят: Потери Вооруженных Сил СССР в войнах, боевых действиях и конфликтах: Статистическое исследование (под общей ред. Г.Кривошеева), Воениздат, 1993г., с.366.

а також показуха, профанація військової підготовки та підроблена звітність. Значною мірою саме через невивчений досвід Другої світової війни та повоєнних локальних конфліктів українська армія у 2014-2015рр. виявила безпорадність, інертність, непідготовленість, недалекоглядність, недостатню вправність, організованість і рішучість (особливо під Волновахою, Іловайськом та Дебальцево). Знехтувана історична пам'ять не дозволила вчасно та адекватно реагувати на нові виклики і загрози, з'ясувати особливості організації різних видів сучасних бойових дій, встановити головну загрозу для української державності, яка зміло маскувалася за штатами “стратегічного партнера” та лицемірними словами про “віковічну дружбу” та “одну історію, одну мову і один народ”.

Втрата частини української території пов'язана з-поміж іншого з недостатньо дослідженою власною історією, браком комплексної наукової розробки складних історичних періодів і болючих тем, а також відсутністю системної державної політики “подолання минулого”. Цими прогалинами та “білими плямами” історії скористалися ті, хто бажав “демонізувати” Україну і українців, приклеївши на українських громадян (перш за все учасників Революції Гідності та її прихильників) такий собі ярлик “націоналістів” (“бандерівців”, “нацистів”, “фашистів”, “карателів”), а на провладну еліту наклавши тавро “хунти”, яка начебто прийшла до влади внаслідок “перевороту”. І багато хто не лише в Росії, але й в інших державах і навіть в Україні повірив у цю нісенітницю (чи зробив вигляд, що повірив) попри те, що в Україні після Революції Гідності продовжував функціонувати Парламент, Уряд був сформований відповідно до вимог Конституції, а президентські та парламентські вибори згодом були проведені з дотриманням демократичних засад і демократичних процедур.

Дивовижно, але історична наука так і не з'ясувала всі чинники, що спричинили розгром радянських військ у 1941р. та вкрай неефективне (з огляду на колосальні втрати) проведення військових операцій і наступного року, і пізніше. Так само повністю не встановлені причини, обставини та інші чинники, які обумовили у 2014-2015рр. невчасне та не завжди адекватне реагування з боку українських політиків, дипломатів, посадовців і військових на недружні, провокативні й агресивні дії російської держави та її посіпак, зухвале порушення територіальної цілісності України.

Переписана та ретельно відретушована версія багатьох історичних подій сформувала численні стереотипи мислення та все ще роз'їдає свідомість і підсвідомість певної частини українського суспільства, стоїть на заваді системного та зваженого сприйняття конституційних цінностей, підштовхує багатьох до сумнівів у можливостях конституціоналізму на українських теренах та навіть щодо доцільності запровадження системи демократичного врядування в Україні.

Необхідність забезпечення консолідації та розвитку української нації, поновлення її історичної свідомості, відновлення та збереження її традицій та сприяння розвитку її культури обумовлена насамперед тими значними втратами, яких вона зазнала упродовж кількох століть. Так званий постколоніальний та постгеноцидний синдром значною мірою спотворив духовно-ціннісні орієнтири української нації, підірвав українську культуру і духовність, вразив українське суспільство та в історичному вимірі знайшов свій вияв у поширенні безпринципності, байдужості, апатії, підлабузництва, конформізму, колабораціонізму та інших негативних явищ. Потреби поновлення національно-культурних ціннісних орієнтирів детерміновані й тими складними завданнями, що виникають на шляху українського державотворення в умовах глобалізації, міжнародних інтеграційних процесів, втрати частини української території, нових викликів та загроз сьогодення, пов'язаних з тимчасовою анексією Росією АР Крим та Севастополя, тимчасовою окупацією частини Донецької та Луганської областей, у межах яких збройні формування РФ та незаконні збройні формування, що їх створила, підтримує й фінансує Росія, а також самопроголошені органи, створені, організовані та контрольовані РФ, захопили органи державної влади й місцевого самоврядування, позбавили українських громадян – жителів Криму та частини Донбасу – права на демократичне врядування, унеможливили застосування Конституції та законодавства України в цих районах, спричинили загострення міжнаціональної напруженості, посилили антиукраїнську політику, риторику та істерію, запровадили квазісудові та позасудові розправи, утримують заручників та застосовують до них катування й нелюдське поводження. За таких умов лише згуртоване навколо об'єднувачих ідей та спільного бачення перспектив свого майбутнього, окресленого засадами конституційного ладу як ціннісними орієнтирами, українське суспільство може закласти усталене підґрунтя сучасної демократичної української державності, здатної протистояти всім викликам і загрозам, сприяти поновленню територіальної цілісності України.

Українське суспільство, його політична еліта й науковці мають усвідомити, що тільки за умови зваженого та всебічного переосмислення власної історії та культури може постати сучасна політична нація, а розбудова правової держави та спільного майбутнього стане успішною. Тому політична еліта, науковці та митці мають плекати власну історію та культуру й забезпечити суспільство від їх поверхового сприйняття та блукання в лабіринтах драматичних сторінок історії, вкотре “проживаючи історію” (або намагаючись їй помститися) та перетворюючись на її заручників. При цьому варто скористатися досвідом тих держав, котрі подолали складну “минувшину”.

Історична пам'ять та рівень усвідомлення конституційних цінностей і постулатів конституціоналізму мають важливе значення і у процесі подальшого удосконалення конституційного тексту чи трансформації української Конституції. У процесі підготовки конституційних змін важливим є врахування зарубіжного досвіду, однак при цьому варто завжди пам'ятати, що певна модель конституційного врегулювання здатна функціонувати належним чином та призвести до бажаного результату у вигляді демократичного конституційного ладу лише за певних умов та не може бути запроваджена суто механічно. Серед інших до таких умов належать: (а) збалансованість конституційних норм, адже конституційні норми діють та реалізуються лише у системній взаємодії, тобто комплексно, а не ізольовано одна від одної; (б) історичний досвід і насамперед досвід попередніх етапів конституційного регулювання; (в) рівень самодисципліни, толерантності та конституційної свідомості як одного з підвидів правової культури; (г) рівень осмислення науковцями складних етапів історії, власного досвіду державотворення та їх сприйняття суспільством (переважно позитивне, індивідуальне чи негативне). Важливо також враховувати ступінь засміченості масової свідомості упередженими та спотвореними уявленнями про відомі та маловідомі історичні факти, події та постаті. Адже Росія, спираючись на потужні канали і засоби поширення викривленої інформації, наполегливо нав'язує власну картину світу, власний варіант багатьох історичних подій та свою інтерпретацію Другої світової війни, вміло розставляючи вигідні саме їй акценти та завуальовуючи роль союзників і ленд-лізу, приховуючи прорахунки та злочини радянського режиму. Якщо рівень такої засміченості й надалі буде надто високим, а об'єктивні дані та їх зважена оцінка так само потопатимуть серед спотвореної інформаційної (напівправди та постправди), тоді нова модель конституційного регулювання може виявитися недієвою та неефективною, а зусилля, витрачені на підготовку конституційних новел та їх запровадження шляхом внесення змін до Конституції, – марними.

Поза всяким сумнівом, пам'ять про минуле, про історичні здобутки і втрати народу, про його перемоги і поразки, їх вивчення, аналіз, узагальнення, систематизація й зважена всебічна оцінка істотно впливають на самоідентифікацію народу, суспільства та особи, на їх здатність до пошуку компромісів усередині суспільства, до взаємодії та співпраці, до нових здобутків, а також обумовлює вибір вектора спрямування сил, енергії та здібностей. Історична пам'ять накладається на систему конституційних цінностей, сприяє їх усвідомленню та поширенню. Вона безпосередньо впливає на зваженість теперішніх політичних оцінок, на визначення суспільних пріоритетів і сучасний порядок денний.

Без системних історичних наукових досліджень, без системного бачення історії, без з'ясування ретельно прихованих історичних подій та їх

окремих сторін (фактів, аспектів, історичних постатей), без глибокого розуміння справжньої історії власного народу, без істотного підвищення рівня поінформованості суспільства про минуле, а також комплексного сприйняття історії широким загалом як системної взаємодії численних закономірностей, чинників, фактів і подій годі сподіватися на те, що конституційні цінності та правова культура зможуть перетворитися у масовій свідомості українських посадовців, парламентарів, депутатів різних рівнів, суддів, правоохоронців, військових і простих громадян на таке внутрішнє переконання, що здатне істотно вплинути на підвищення загального рівня законослухняності, дотримання вимог конституційних приписів і законодавства, несприйняття корупції та формування усвідомленої відмови від корупційних дій. Без формування здатності до критичного та системного мислення, вміння аналізувати події та факти з огляду на їх взаємний вплив та взаємодію певна частина громадян не зможуть усвідомити всі ті виклики, небезпеки і загрози, що постали перед українським суспільством та українською державою.

Досвід переконує, що усвідомлення власної історії, прищеплення поваги до традицій та збереження усього розмаїття культурних здобутків, шанування самобутності малих і великих національно-етнічних спільнот здатне консолідувати суспільство з метою забезпечення його всебічного динамічного розвитку та подальшого демократичного поступу, формування сучасної політичної нації, спроможної подолати виклики і загрози, що постали перед Україною, та посісти гідне місце серед розвинутих держав.

